

**ERDOĞAN BOZ, TÜRKİYE TÜRKÇESİ BİÇİMSEL VE
ANLAMSAL İŞLEVLİ BİÇİMBİLGİSİ (TASNİF DENEMESİ),
GAZİ KİTABEVİ, ANKARA, 2012, 109 s.**

Doğan ÇOLAK¹

Türkiye Türkçesinin biçim bilgisi konusunda yayımlanan çalışmalardan en kapsamlısı bilindiği üzere Zeynep Korkmaz'ın "Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi" adlı eseridir. Bunun yanı sıra Tahsin Banguoğlu'nun *Türkçenin Grameri* ve Muharrem Ergin'in *Türk Dil Bilgisi* kitaplarında da biçim bilgisiyle ilgili bölümler olmakla beraber bu eserler biçim bilgisi için hazırlanmış müstakil eserler değildir. Biçim bilgisini genel olarak ele alan eserler arasında Oya Adalı'nın *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Nadir Engin Uzun'un *Biçimbilim (Temel Kavramlar)*, Yusuf Çotuksöken'in *Yapı ve İşlevlerine Göre Türkiye Türkçesinin Ekleri* isimli eserleri de sayabiliriz. Bu eserlerin yanı sıra biçim bilgisinin belli konularını ele alan eserler de vardır. Bu eserlerin yanı sıra biçim bilgisiyle ilgili sempozyum ve panellerde sunulmuş birçok bildiri ve süreli yayınlarda çıkmış birçok makale bulunmaktadır. Parça parça olmakla beraber biçim bilgisinin bütün konuları, yukarıda zikrettiğimiz bu çalışmalarda hemen hemen ele alınmıştır, diyebiliriz.

Erdoğan Boz, Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçim Bilgisi (Tasnif Denemesi) adlı eseri hazırlamasının nedenini, dil bilgisi çalışmalarında ve özellikle dil bilgisi öğretiminde karşılaşılan sorunlara bağlamaktadır. Yazar, bu sorunlardan ilkinin terim sorunu olduğunu söylüyor ve ekliyor: "Kullandığımız terimlerin çoğunun içi boşaltılmıştır. Terimler işlevselliklerini kaybetmiş ve bilimsel olmayan sözcükler haline gelmişlerdir. Bu noktada terimleri yeniden tanımlamak ve yeni terimler bulmak durumundayız"(Boz 2012: VII). Devamında Yöntem sorununa da değinen yazar, eleştirel bir bakış açısıyla, "dilbilgisi çalışmalarında kolaycılığın ağır bastığı durumlarda, her şeyi yalnızca biçim üzerinden değerlendirmek ve faydasız şablonlar sunmak oldukça yaygındır. Oysa asıl olanın, biçimsel ve anlamsal işlevler olduğu -maalesef- gözden kaçırılmaktadır" (Boz 2012: VII). Son olarak da anlayış (bakış açısı) sorununu ele alan yazar, dil bilgisinin dört temel alanı olduğunu (sesbilgisi, biçimbilgisi, sözdizimi ve anlambilgisi), bu alanların bir bütün oluşturduğunu ve dil bilgisi çalışmalarında hangi konu ele alınırsa alınsın bu bütünün göze alınması gerektiğini vurguluyor (Boz 2012: VII).

---

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Eserin giriş bölümü terimler, tanımlar ve tasnifler başlıklarından oluşmaktadır. Terimler ve tanımlar bölümünde biçim bilgisinin görevlerini açıklayarak başlayan yazar, biçimbirim, biçimcik, eşsesli biçimbirim, eş işlevli biçimbirim, kapalı ve açık biçimbirim, donuk (tekçil) biçimbirim, portmanto biçimcik ve sıfır biçimbirim (sıfır biçimlik) konularını örneklerle açıklamıştır.

Tasnifler başlığı altında biçimbirimlerin tasnifleri üzerinde duran yazar geleneksel biçimbirim tasnifini şu şekilde göstermiştir:

- a. Yapım ekleri
  - İsimden isim yapım ekleri
  - İsimden fiil yapım ekleri
  - Fiilden fiil yapım ekleri
  - Fiilden isim yapım ekleri
- b. Çekim ekleri
  - İsim çekim ekleri
  - Fiil çekim ekleri

“Dilbilimcilerin araştırmalarında, böyle bir tasnifte birçok yeni kavram ve terim kullanılmıştır. Bu konuda tam bir birlik yoktur” (Boz 2012: 3) diyen yazar şöyle bir tasnif örneği teklif etmektedir:

- a. Sözlüksel biçimbirimler
  - Bağımsız sözlüksel biçimbirimler; ad, sıfat (ön ad), belirteç.
  - Bağımlı sözlüksel biçimbirimler; eylem.
- b. Dilbilgisel (Görevsel) biçimbirimler
  - Bağımsız dilbilgisel biçimbirimler; adıl, ilgeç, bağlaç, ünlem.
  - Bağımlı dilbilgisel biçimbirimler; işletimlikler ve türetimlikler.

Bu sınıflandırmanın ardından yazar, yukarıdaki maddeleri örneklendirmek suretiyle tek tek açıklayarak giriş kısmını sonlandırmaktadır.

İkinci ve kitabın esas kısmını oluşturan bölüm ise Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler başlığıyla verilmiştir. Bu başlık altında ağırlıklı olarak “işletimlikler” üzerinde durulmuş, daha sonra “türetimlikler” konusuna yer verilmiştir.

İşletimlikler teriminin içerisini “İşletimlikler söz diziminde görev alırlar ve iki temel işlevleri vardır: sözdizimsel işlev ve anlamsal işlev. İşletimliklerin sözdizimsel işlevleri, adları adlara; adları ilgeçlere ve adları eylemlere bağlamak şeklinde ortaya çıkan biçimsel işlevlerdir. Anlamsal işlevleri ise, biçimsel işlevlerine bağlı olarak (yönelme, ayrılma, eşitlik, birliktelik, araç vd.) anlamlarıyla ortaya çıkan dilbilgisel anlamlı işlevlerdir”

(Boz 2012: 7) şeklinde dolduran yazar, işletimlikleri de kendi içerisinde ad ve eylem işletimlikleri diye iki grupta incelemiştir.

Ad işletimliklerini tümce düzeyinde dizime bağlı anlamsal işlevler “durumlar”, söz öbeği düzeyinde dizime bağlı anlamsal işlevler ve sözcük düzeyinde dizim dışı anlamsal işlevler “ulam”lar alt başlıkları altında değerlendiren yazar benzer bir mahiyette fiil işletimliklerini de tasnif ederek bunlarla ilgili değerlendirmeler yapmıştır.

Eylem işletimliklerini ise sözdizimsel işlevler alt başlığı içerisinde söz öbeği kurucular/sözcük türünü değiştiriciler “eylemsiler”, tümcede yüklem-özne ve tümleç bağlayıcılar, eylem çekimleyiciler “ulamlar” ve birleşik eylem çekimleyicileri başlıkları altında değerlendirmiştir.

Türetimlikler konusunda yazar şunları söyler:

“Bunların sözdizimsel bir görevi yoktur, dolayısıyla biçimsel işlevlerinden söz edilemez. Çok çeşitli anlamsal işlevlerle eklendikleri sözcüklerin anlamını değiştirerek yeni sözlüksel anlamlar kazanmış yeni sözcükler yaparlar.

Yapım ekleri ile kök ve gövdeler arasında sıkı bir bağ vardır. Bazen bir kökteki yapım ekini tespit, ciddi bir uzmanlık isteyebilir. Bu ekler, kelimelere -varsa- çekim eklerinden önce getirilir. Kimi yapım ekleri, şeklen birbirine benzeseler bile işlevleri ayırır.” (Boz 2012: 80)

Yazar türetimliklerle ilgili yaptığı bu giriş sonrasında onları ad türetimlikleri (addan ad ve addan eylem türetimlikleri) ve eylem türetimlikleri (eylemden eylem ve eylemden ad türetimleri) şeklinde tasnif etmiştir.

Eserin son bölümünde ise araştırmacıların işini kolaylaştıracak olan “Biçimbirimler Dizini” verilmiştir. Bu bölümde, kitapta işlenen bütün ekler, eklerin işlevleri ve bulunduğu sayfaların numaraları belirtilmiştir. Devamında ise kitap kaynakça kısmıyla sona ermektedir.

Eserin önsözünde yazar çalışmasıyla ilgili olumlu ve olumsuz eleştirilere açık olduğunu, bu konudaki tavsiyeleri daha sonraki baskılara değerlendireceğini belirtiyor.

Henüz terim meselesi dahi halledilmeyen dil bilgisinde konulara farklı bir bakış açısı getirecek eserler, dil bilgisinin konularını yeni değerlendirmeler ve tavsiyeler çerçevesinde değerlendirmemize yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle dil bilgisinin sorunları üzerinde düşünen, düşündüklerini de diğer araştırmacılarla paylaşan yeni eserlerin yayımlanması heyecanımızı artırmaktadır.